

PROSTOR

20 [2012] 1 [43]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
20 [2012] 1 [43]
1-218
1-6 [2012]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

118-131 **TAMARA MARIC**
BOJANA BOJANIĆ
OBAD ŠČITAROCI

WALKSPACE
LINEARNO POVEZIVANJE PROSTORA
NA PRIMJERU SPLITA

PRETHODNO PRIOPCENJE
UDK 711.7(497.5 Split)

WALKSPACE
LINEAR SPACE
— MOTION IN THE CITY OF SPLIT

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 711.7(497.5 Split)

SL. 1. „BILO SPLITA”: LINEARNO POVEZIVANJE PROSTORA KRETANJA
FIG. 1. "PULSE OF THE CITY OF SPLIT": LINEAR SPACES THROUGH MOTION

TAMARA MARIĆ, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIČEVA 26

PRETHODNO PRIOPĆENJE
UDK 711.7(497.5 SPLIT)

PRELIMINARY COMMUNICATION
UDC 711.7(497.5 SPLIT)

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
2.01.02. – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
2.01.02. – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 25. 5. 2012. / 14. 6. 2012.

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 25. 5. 2012. / 14. 6. 2012.

WALKSPACE

LINEARNO POVEZIVANJE PROSTORA NA PRIMJERU SPLITA

WALKSPACE

LINEAR SPACE – MOTION IN THE CITY OF SPLIT

PERIVOJNA ARHITEKTURA
PROSTORI KRETANJA
SALONA
SPLIT
ŠETALIŠTA

LANDSCAPE ARCHITECTURE
WALKSPACE
THE CITY OF SALONA
THE CITY OF SPLIT
PROMENADE

Istrazuju se javni gradski prostori kroz kretanje gradom – od ulica (avenije, bulevari) i trgova, javnih perivoja i šetališta do suvremenih gradotvornih interpretacija javnih prostora. Gradski prostori objašnjavaju se dvama pojmovima: *walkspace* – prostori kojima se krećemo i *walkscape* – prostor koji promatramo dok se krećemo. Istraživanje se prikazuje na primjeru grada Splita.

This paper is a research into urban spaces when walking around the city: streets and squares, public parks and promenades including contemporary public spaces as a part of urban design. Urban spaces are explained by two concepts: *walkspace* – spaces we move through and *walkscape* – spaces we see while moving around. The object of this research is the city of Split.

UVOD

INTRODUCTION

"Space is a hidden feature of movement and movement is a visible aspect of space."

Rudolph von Laban¹

U radu se istražuju gradski prostori kretanja – oni projektirani, ali i spontano nastali dijelovi gradova gdje su moguće razne vrste kretanja. To su prostori okupljanja, hodanja, setnje, boravka na otvorenome, odnosno raznoliki javni prostori grada gdje je kretanje osnovni način doživljaja prostora.²

Na početku 21. stoljeća – doba digitalizacije poslije 20. stoljeća automobila i tehnologije računala – aktualizirana je tema hodanja. Brojna je literatura koja se bavi novim pojmovima poput *walkability* i *walkscapes*. Tema ovoga rada jest istražiti prostore kretanja (*walkspace*) i načine kako oni grade grad. U prvome dijelu rada prostori kretanja promatraju se kroz modele, ovisno o tome kakav je odnos dijelova grada urbane strukture. Modeli su objašnjeni na primjerima u kojima su prostori kretanja sagledani prema odnosu njihovih elemenata – kod modela linearnih poveznica ('ulica') posebno je važan odnos prometnica – perivojni elementi – pjesak; kod modela perivoja odnos pjesak – sadržaji – perivojni elementi; kod modela sustava prostora kretanja ('cjeline') odnos perivoj – struktura grada – prometnica. U drugome dijelu ovoga rada na primjeru grada Splita identificiraju se prostori kretanja tako da se svaki opisani model sagledava kroz četiri ista dijela grada: Marjan, centar, stambena naselja te Salona i okolica.

Svrha je rada stvaranje osnove za novi odnos prema prostorima kretanja u urbanističkom

planiranju koji će pridonijeti stvaranju prostora humanog mjerila. Cilj je bio tipološki sagledati primjere prostora kretanja da bi se shvatilo kakvi su to prostori i kako pridonose gradotvornosti, te vidjeti mogućnosti povezivanja javnih prostora kretanja radi promišljanja o stvaranju nove slike grada 21. stoljeća.

• **Pojmovnik** – Temeljni pojmovi za ovaj rad sagledani kroz postanak i značenje jesu: hodanje, setanje, *walkability*, *walkspace*, *walkscape*.

HODANJE – etimološki je izvedeno od praslavenske i staroslavenske riječi hod ходъ: put (rus. xod, polj. chód), a označava kretanje koracima (hodanje, koračanje, pješačenje) ili rad poput djelovanja nekog stroja, ili pak u prenesenom značenju kretanje (o društvenim događajima, razvoju u umjetnosti...)³ Hodanje može imati svoj način (*manner*), stil, izgled ili oblik (*guise*), rutu, pa i plan puta, ili može biti lutanje (*strolling*), pristup nečemu, kretanje općenito, kao i način življenja (Sl. 2.). Promatrano urbanističko-planerski, hodanje je osnovni element utkan u srž promenade, avenije, bulevara, parkova/perivoja, korza, esplanade, *lungomarea*, koji su u prenesenome značenju arterije gradskoga života.⁴

ŠETATI – praslavenski i staroslavenski: šetati sę (češ. sātati: gibati se, rus. sātat'); setalište (s.) – staza, prostor za setnju, gradsko, obalno; setati (nesvr.) – lagano, sporo hodati bez posla i obveza, radi zabave, gibanja, odmora, razgledavanja, društva i sl.

WALKABILITY / PJEŠAČKA PRISTUPAČNOST – suvremeni pojam razvijen iz engleskog jezika koji označava mjeru pristupačnosti prostora pjesaku, često se rabi u razgovoru o susjedstvima, posebice stambenim, a dokaz je proširenja i povećanog zanimanja za temu hodanja u 21. stoljeću.

¹ THORNTON, 1971: 29

² Istraživanje je provedeno u sklopu znanstvenoistraživačkog projekta „Urbanističko i pejzažno naslijeđe Hrvatske kao dio europske kulture“ koje se provodi na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

³ Sedam hodanja u poglavlju knjige *Urban Flotsam* nazvano „Kako vidjeti?": *Walk + Towards; Across; Along; Into; Out; Through; About* [BUNSCHOTEN, 2001: 70-107]. Hodanje ili probijanje puta možemo smatrati prvim ljudskim estetskim činom stvaranja, prodiranje u kaos jasnim tragom u prostoru kojeg je posljedica promjena u prostoru i odnosu ljudskom prema njemu, a u daljem gledanju od prvih nomadskih putova poslije niču menhiri, skulpture, arhitektura, ali i *landscape*, te nam daje odnos prema prostoru u obliku pojma teritorija. [CAREI, 2007: 21]

⁴ Prostori za pjesake planirani su još u antičko doba. Ceste-putovi u rimskim su gradovima podizani tako da budu sigurni i ugodni za pjesake iako su jedina opasnost bile kočije na životinjsku snagu. Primjerice u Pompejima su pronađeni podignuti pjesački prijelazi. [DAUDEN, TIRA, 2010: 3]

WALKSPACE / PROSTOR KRETANJA – prostor u kojem se krećemo, bilo hodanjem, šetnjom ili trčanjem. Tim aktivnostima dajemo smisao prostorima kretanja. Nekada je *walkspace* bila cijela priroda, a odnosilo se na nomadska kretanja što se mogu smatrati arhetipom svih putovanja. U srži nomadskoga kretanja beskraino je lutanje lovačko-skupljačkog života paleolitika. Primarno (ne i primitivno) lutanje prelazi u hodanje svetim putem, u ples ili u razne procesije. Hodanje kao aktivnost bilo je istaknuto u antičkoj peripatetičkoj školi (lat. *peripateticus* ← grč. *peripatētikós*: koji se predaje šetanju uokolo ~ peri- + pateîn: hodati). Radi se o atenskoj školi u drugoj polovici 4. stoljeća prije naše ere kada Aristotel počinje predavati u Liceju. Vjeruje se da su Aristotel, kao i učitelji nakon njega, šetali uokolo, predavali i raspravljali. Tu susrećemo simbiozu hodanja, edukacije i filozofiranja pa govorimo o šetnji kao laganom hodu radi odmora (meditacija i razmišljanje) i rasonode (učenje i istraživanje). Rimsko doba donosi nam arhitektonsku tipologiju terma, gdje će se ponovno susresti hodanje i filozofiranje zajedno s odmorom i rasonodom u bazenima. Velike rimske terme bile su polifunkcionalne građevine koje su okružene perivojem predvidimim za šetnje.

PERIVOJ – oblikovan/projektiran javni ili privatni prostor pejzažne arhitekture, samostalan ili uza zgradu, prepoznatljiva identiteta koji je neodvojiv od kretanja; prostor je to ugođe i zadovoljstva, druženja i odmora, meditacije, vizualnih doživljaja i likovnih poruka – arhitektura u organskome materijalu, a izvor hrvatske riječi upravo je u grčkom pojmu za šetnju *peripatētikós*. Gradovi do pojave automobila bili su *walkspace* i kao takvi planirani su u mjerilu čovjeka, odnosno u pješackim dimenzijama. Danas su to dijelovi gradova namijenjeni lutanju, šetnji, i to najčešće kao središta i jezgre gradova.

5 DE CERTEAU, 2002: 156-175. „...Uzdici se na vrh World Trade Centra znači umaknuti vladavini grada. ... Naprotiv, 'dolje' (*down*), ispod pragova na kojima prestaje vidljivost, žive obični korisnici grada. Kao temeljni oblik tog iskustva, oni su pješaci, *Wandersmänner*, čije tijelo sluša punine i praznine urbanog 'teksta' koji ispisuju ne mogavši ga isčitati. Ti se praktičari igraju s prostorima koje ne vide; poznavaju ih na jednako slijep način kao što se znaju tijela ljubavnika... Sve se zbiva kao da je slijepilo svojstveno ustrojajućim praksama nastanjenoga grada. (Vec je Descartes, u djelu *Regulae*, tvrdio da je slijepac jamac spoznanje stvari i mjesta u borbi protiv iluzija i varki oka.) Mreže tih napredujućih i ukrizanih ispisa tvore mnogostrukom povijest bez autora i gledatelja, oblikovanu od ulomaka putanja i preinaka prostora: u odnosu na prikaze, ta povijest ostaje svakodnevno i beskonačno drugom.” [DE CERTEAU, 2002: 156, 158] Najpoznatija knjiga Michaela de Certeaua (1925.-1986.) tiskana je prvi put 1980. u izvornom naslovu *L'invention du quotidien. Vol. 1, Arts de faire*. Na engleski je prevedena 1984. s naslovom *The practice of everyday life*.

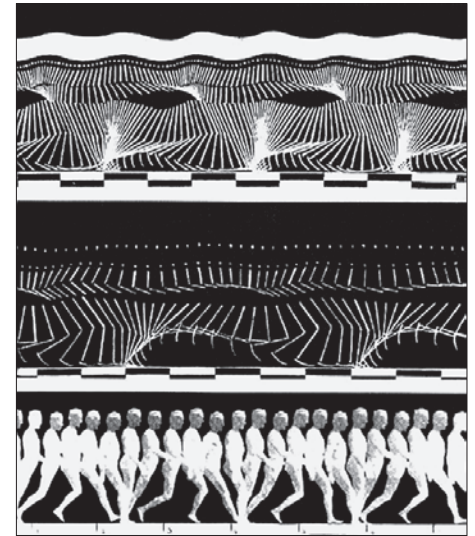
6 Radovi koji se bave kretanjem u gradu (odabir kronološki): SOLNIT, 2001; CARERI, 2007; KALIN, 2009; SEPE, 2009: 463-487; NEAULT, 2010.

WALKSPACE / PROSTOR POGLEDA – prostor koji vidimo iz prostora kojim se krećemo, a pruža nam prostornu orijentaciju, doživljaj, mjeru i značenje prostorima kretanja. Prostori pogleda postoje unutar gotovo svakog prostora kretanja na određeni način – ili probijanjem vizura mjestimično, ili kao nedostatak vizura i povezanost s pogledom na nebo, pročelja zgrada, ili kao karakterističan panoramski pogled.

Na temelju analiziranih pojmova dalje se proučava hodanje kao kretanje, šetnja kao lagani hod ili voznja radi odmora i rasonode, pri čemu je rasonoda – i učenje i istraživanje i stvaranje. Šetati stoga znači kretati se radi odmora i rasonode.

• **Teorijska polazišta** – Teme odnosa između hodanja i urbanističko-arhitektonskog projektiranja postaju sve brojnije upravo danas kada je automobil polazište prostornih mjerila (gradova i njegovih dijelova), a hodanje postaje zaboravljena nesvjesna aktivnost koju svi primjenjuju svakodnevno. Početak interesa za 'retoriku hodanja' nalazimo 1980. godine u studiji Michaela de Certeaua *Invenција svakodnevnice*, u kojoj je jedan esej posvećen hodanju u gradu kao načinu čitanja grada. U svojoj teoriji on daje novu ideju o gradu, koja je prije svega kritika tadašnjih ideja o planiranju grada – 'retorika hodanja'. Radi se o kritici sagledavanja grada gdje umjesto gledanja iz ptičje perspektive, s nebudera New Yorka koje opisuje, on zagovara hodanje gradom i time daje radikalan obrat u načinu razmišljanja.⁵

Vecina studija⁶ koje su proučene tijekom ovoga istraživanja radovi su 21. stoljeća. Među njima se ističe knjiga Francesca Carerija *Walkscapes, Walking as an Aesthetic Practice* koja proučava hodanje i lutanje unutar povijesti arhitekture do 20. stoljeća. Hodanje se u knjizi smatra prvim estetskim činom (Sl. 3.) te simbolički oblik generiranja arhitekture i pejzaža, koji je zaboravljen od arhitekata, a nanovo otkriven od pjesnika, pisaca, filozofa i umjetnika koji su sposobni vidjeti i ono što nije tu kako bi to stvorili. Knjiga je povijesni pregled teme hodanja u arhitekturi i pejzažu, koji je podijeljen u dva dijela. Prvo se autor bavi početkom povijesti od paleolitika, gdje je jedina arhitektura bila put. Od puta preko menhira do civilizacije Egipta sve je to etapa lutanja gdje se put doživljavao kao simbolični čin, a ne kao objekt u prostoru. Nakon toga slijedi povijesni skok u doba kada se grad gleda kao put, od dadaizma do iskustava 1960-ih godina. Cilj je knjige kroz povijesne refleksije usmjeriti tamo gdje je put ponovno sredstvo, i to u onim prostorima koje autor naziva prazninom (*void*). To su javni prostori koji se razlikuju od javnih prostora bulevara, trgova ili perivoja; to su praz-

SL. 2. PRIKAZ KRETANJA IZ KNJIGE *LE MOUVEMENT*, IZ 1894., AUTORA ÉTIENNE-JULESA MAREYA
FIG. 2. MOTION FROM THE BOOK *LE MOUVEMENT* FROM 1894 WRITTEN BY ÉTIENNE-JULES MAREY

SL. 3. BEDOLINA, VAL CAMONICA, ITALIJA – JEDNA OD PRVIH MAPA UGRAVIRANU U KAMENU KOJA DATIRA OD PRIJE 10.000 GODINA I PREDSTAVLJA SUSTAV RUTA
FIG. 3. BEDOLINA, VAL CAMONICA, ITALY – ONE OF THE FIRST MAPS CHISELLED INTO STONE 10,000 YEARS AGO REPRESENTING A SYSTEM OF ROUTES

nine koje su nomadskoga karaktera u kojima se luta – usporedni grad organiziranoga grada gdje je druckija dinamika kretanja.⁷ Knjiga je odmah imala velik utjecaj na daljnja promišljanja prostora kretanja. *On walking* diplomski je rad Sarah Neault na studiju arhitekture Sveučilišta Waterloo u Kanadi. Rad je podijeljen u tri teme koje se bave odnosom hodanja i arhitekture, a koje su svedene pod zajednički naziv kretanja (*movements I, II, III*).⁸ Zaključak je iskaz alternativne povijesti arhitekture ukorijenjene na nomadskoj percepciji prostora za razliku od sjedilačke percepcije Francesca Carerija koju iznosi u djelu *Walkscapes*.

Istraživanja su brojna, a teme i pojmovi većinom vezani za sociološke studije o hodanju i šetanju, literarno stvaralaštvo i njegovu povezanost s hodanjem ili urbano uređenje grada te problematiku pješackog kretanja u gradu kao dostupnosti i prilagodivosti pješaku (*walkability*).

Povijesno sagledavanje donosi autorica Rebecca Solnit u knjizi *Wanderlust – a history of walking* 2001. godine koja se smatra jednim od važnijih djela u području odnosa kretanja i literarnog stvaralaštva.

Ian Napier jedan je od arhitekata i prostornih planera koji su usmjereni na pješacke prostore i kretanja. U Australiji radi i djeluje već 40 godina na projektima za planiranje prostora, ruta i mreža za pješake na velikim geografskim mjerilima. Osnivač je Pedestrian Councila Australije i član internacionalnog odbora konferencije WALK 21.⁹ Početak skupova WALK 21 nalazimo u Londonskim nacionalnim konferencijama o kretanju (*National Walking Conference*) – prvoj održanoj 1997., a od Londonske konferencije 2000. godine skup postaje međunarodni i otada je to forum WALK 21.¹⁰

Pogledje odnosa prostora i kretanja najviše je proširio Bernard Tschumi u svojim esejima napisanima od 1981. do 1983. koji gledaju kretanje kao pokretač u prostoru. Prije svega, radi se o esejima *Prostor i granice* te *Prostori i događaji*,¹¹ ali i drugi tekstovi vezani poslije za projekte koji govore upravo o odnosima između pojmova prostora – događaja – kretanja (*space, event, movement*). Cjelokupno kretanje u arhitekturi i gradu stvara koreografiju u prostoru, kao što svako tijelo u prostoru nužno implicira prostorne učinke – bilo da se radi o plesaču, akrobatu ili nogometašu, kako nam nabraja Tschumi.¹²

No 21. stoljeće gleda druckije na kretanje. Kretanje se kao sustav pokušava primijeniti na planiranje gradova i urbanizam općenito, a zasniva se na suvremenoj teoriji arhitekture i urbanizma iz kraja 20. stoljeća, a to su otkrili umjetnici čak i prije, možda intuitivno, ali su shvacali kretanje kao čin stvaranja.

KRETANJE U GRADU

MOTION IN THE CITY

“Walking is only the beginning of citizenship, but through it the citizen knows his or her city...”

Rebecca Solnit¹³

Prema mogućem odnosu prostora kretanja i strukture grada uočena su tri gradska modela – linearne poveznice, perivoj, sustav prostora kretanja. Gradski prostori kretanja, unutar svakoga od modela, opisani su prema karakteristikama kompozicije kretanja: ulaz/izlaz, vizura, sadržaj / način korištenja – sve popraćeno domaćim i svjetskim primjerima.

• **Linearno kretanje ulicama** – Pod modelom linearnih poveznica kretanja podrazumijevamo sve ulice grada, od pješackih promenada i obalnih setnica (riva) do gradskih avenija i bulevara kao gradskih arterija. Zajednička obilježja tih prostora jesu usmjereno kretanje. Na linearnom putu nude se mogućnosti promjene usmjerenja i time se stvara glavna mreža koja određuje strukturu grada. Sustav ulica tako je ‘kralješnica’ planiranja grada.¹⁴ Rimski *castrum* najjasniji je primjer organizacije grada pomoću sustava ulica, a kada se osnovne osi *cardo* i *decumanusa* prilagode terenu, kao što je to napravljeno na primjeru Pule, dobivamo i potpuno novu strukturu grada pa se time lako pokazuje međuovisnost sustava ulica i strukture grada.

Kada promatramo odnos prometnice i pješackog kretanja te perivojnih nasada, dobivamo nekoliko tipova: 1) pješacke ulice u kojima ne postoji prometnica – gradske pro-

⁷ CARERI, 2007: 176-190. „The aim is to indicate walking as an aesthetic tool capable of describing and modifying those metropolitan spaces that often have a nature still demanding comprehension, to be filled with meaning rather than designed and filled with things... today architecture can transform the path from antiarchitecture into a resource, expanding its field of disciplinary action toward something close by, taking a step in the direction of the path.” [CARERI, 2007: 26-27]

⁸ *Movements 1* nazvana je *Homo Ludens, Movements 2: Walkers*, a *Movements 3: Experiments*. Navedena poglavlja redom govore o tome što je kretanje, tko su pješaci (*walkers*), koji je odnos između pješaka i arhitekture te kako autorica zamisla svoje djelovanje kao pješak-arhitekt. [NEAULT, 2010: 2]

⁹ Odabir radova s konferencije *Walk 21*, proučeni u sklopu članka, jesu vremenskim slijedom: GEHL, 2001; BURGER, 2003; DIAZ, 2004; WALSH, 2005; WRIGHTS&SITES, 2005; MILLONIG, SCHECHTNER, 2006; DUGGAN, 2006; KOHLER, 2008; LÓPEZ, 2008; TIRA, 2010; MARTINCIGH, 2010. [www.walk21.com/conferences/default.asp; 20.5.2012.]

¹⁰ Dosada je održano 12 skupova u 12 različitih gradova: London, Perth, San Sebastian, Portland, Copenhagen, Zürich, Melbourne, Toronto, Barcelona, New York, Hag, Vancouver, a 2012. godine održat će se u Mexico Cityju.

¹¹ „... materijalnost arhitekture počiva u njenom ‘punom’ (*solid*) i ‘praznom’ (*void*), njenim prostornim sekvencama, artikulacijama, srazovima... tijelo, vaše tijelo, moje tijelo – ishodišna i odredišna točka arhitekture... Prijelaz od prostora tijela do ‘tijela u prostoru’ je zamršen... Tijela

menade,¹⁵ te različite vrste setnica – od planinarskih staza¹⁶ do setnica u perivojima i pješačkim dijelovima grada; 2) *lungomare* tip je pješačkoga dijela grada kojeg je odnos s prometnicom duž obale oblikovan s pažnjom prema pješacima;¹⁷ 3) avenije i bulevari kao glavne gradske prometnice ujedno su i glavni smjerovi svih kretanja s drvoredima, s jakim perivojnim ugođajem.

• **Kretanje u perivojima** – Kretanje je bitna odrednica perivoja kojom se obilježava njegova organizacija i kompozicija, kao i njegov psihološki dojam koji se želi postići. U zen-rtvovima japanske tradicije stvara se kompozicija prostora vrta, ali kretanje je obodno odnosno oko vrta. Kineski perivoj daje dojam konfuzije u smislu kompozicije – dijelom postoje staze, dijelom mostovi, pojavljuju se paviljoni, nejasan je početak i kraj, ali konfuzan je i u smislu kretanja koje je najčešće u 'cikcak' smjeru. Linije kretanja jasne su i izražene u renesansnim i baroknim francuskim perivojima. Talijanski renesansni perivoj promatramo kao prostor kretanja gdje su glavne aleje *walkspace*, a *bosceti* i parteri sa strane elementi su *walkscapa* jer su to prostori koje promatramo s aleja, a doživljajno su perivojni interijeri kao ugođajna mjesta za događanja i susrete. Kod islamskih perivoja u Granadi kretanje se doživljava kao 'pretapanje' prostora, preklapanje interijera i eksterijera. Barokni francuski perivoji dojmovno pokušavaju prestrašiti iluzijom beskonačnosti, ali kretanje je ovdje naglašeno linearno (linija kretanja) s matricom kretanja koja je iz organizacije perivoja prenesena u grad.¹⁸ U pejzažno-romantičarskim perivojima kretanje

ne samo da se krecu u prostoru već i generiraju prostore proizvedene putom gibanja i kroz gibanje. Kretanja – u plesu, u sportu, u ratu – ulaznja su događaja u arhitektonske prostore. Ti događaji postaju scenariji ili programi, ispraznjeni od moralnih ili funkcionalnih implikacija, nezavisni ali i neodvojivi od prostora koji ih obuhvaćaju". [TSCHUMI, 2002: 89]; "The architecture is created by human movements and is made up of pathways tracing shapes in space." Rudolph von Laban [THORNTON, 1971: 28]

12 „Po Lautréamontu, kretanje nikada nije tek premještanje s jednog mjesta na drugo, već uvijek znači izvođenje neke figure, hvatanje određenoga tjelesnog ritma." [TSCHUMI, 2002: 129]. "The architecture is created by human movements and is made up of pathways tracing shapes in space." Rudolph von Laban [THORNTON, 1971: 28]

13 SOLNIT, 2001: 176

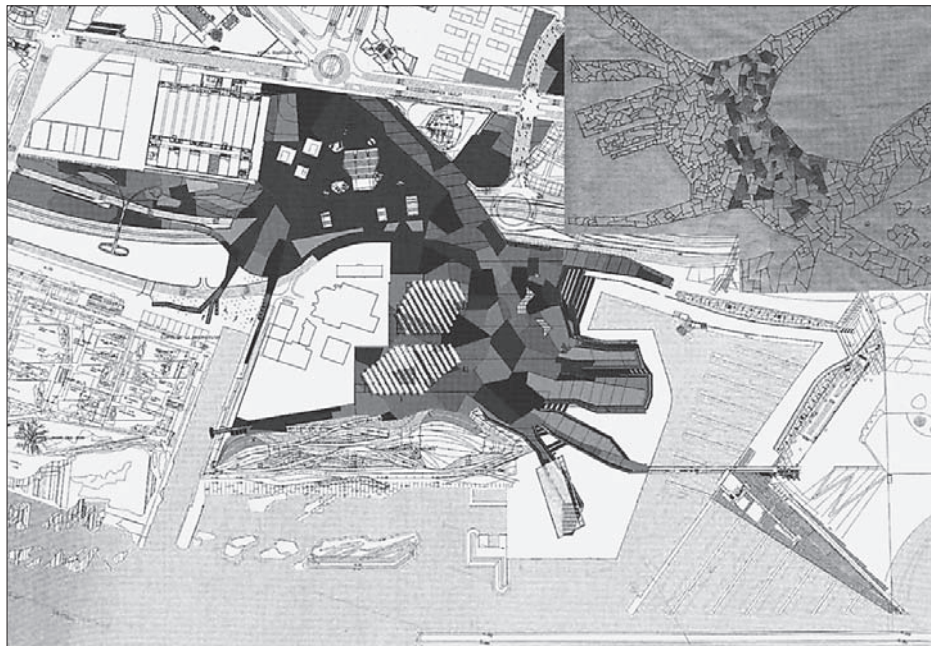
14 Primjerice: trg Etoile u Parizu; tlocrtna slika grada Korčule u obliku riblje kosti; ulična ortogonalna mreža s odsječnim uglovima u Barceloni i dr.

15 Strossmayerovo šetaliste u Zagrebu, Marmontova ulica u Splitu, Promenade Plantée u Parizu i dr.

16 Primjerice: Marjan u Splitu, Medvednica u Zagrebu, perivoj Chaumont u Parizu i dr.

17 Primjeri *lungomare* setnica: *The Promenade des Anglais* Nica; Benindorm West Beach Promenade (autori: Carlos Ferrater i Xavier Martí)

18 Zvezdolikim trgovima, trokrake aleje i slični elementi podrijetlom su iz baroknog perivoja preneseni u gradsku strukturu.

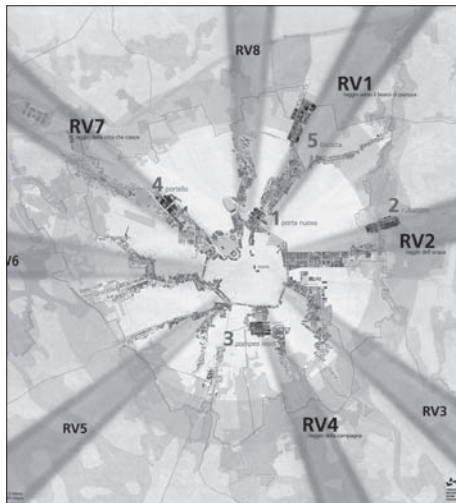
je sličnije lutanju negoli programiranom kretanju jer se tamo mijenjaju slike i doživljaji zbog promjene položaja i točke motrenja perivojnih interijera, akcenata i vizura (linija lje-pote). Slično ovome imamo u Japanu perivoje za ceremoniju čaja koji se još nazivaju 'vrludajući'. Specifično kretanje nalazimo kao jednu od najvažnijih odrednica kod križnoga puta u crkvenim perivojima, ali i u drugim vjerskim procesijama u kojima se ističu različiti prostori *walkspacea*.

• **Sustavi prostora kretanja** – Sustav prostora kretanja jest slijed javnih prostora koji na karakterističan način daju identitet gradu kao njegova prostorna cjelina ili gradski potez. Ovisno o vrstama javnih prostora tri su opisana sustava: *waterfront* – panoramski prostori obale, sustavi perivoja i slijed perivojnih trgova.

– Panoramski prostori obale – Tijekom povijesti potezi obale bili su utilitaran element u prostoru grada. Unatoč tome od velike je važnosti gradska obala za gradotvornost, i to iz dva razloga: 1) luke su često bile gospodarska osnova grada, pa čak i razlog zašto su se gradovi osnivali, i 2) bio je to jedan od ulaza u grad. Danas se obala, posebice na Mediteranu, može smatrati vrijednim prostorom s *lungomare* kretanjem, ali u planiranju i projektiranju tih prostora uvijek se gleda siri prostor grada u dodiru s morem (*waterfront*). Kakvi su to prostorni obuhvati, najbolje se može vidjeti na primjeru Toronta (*Toronto waterfront*) i Barcelone (*Forum Barcelona*), koji usporedno pokazuju i dva različita pristupa osmišljavanjima javnih prostora na početku 21. stoljeća. Dok Toronto pristupa stra-

SL. 4. FORUM ESPLANADE, IZVEDENO ZA FORUM 2004. U BARCELONI, ARHITEKTI JOSÉ ANTONIO MARTÍNEZ LOPEÑA I ELÍAS TORRES TUR

FIG. 4. FORUM ESPLANADE, BUILT FOR FORUM 2004 IN BARCELONA, ARCHITECTS JOSÉ ANTONIO MARTÍNEZ LOPEÑA I ELÍAS TORRES TUR

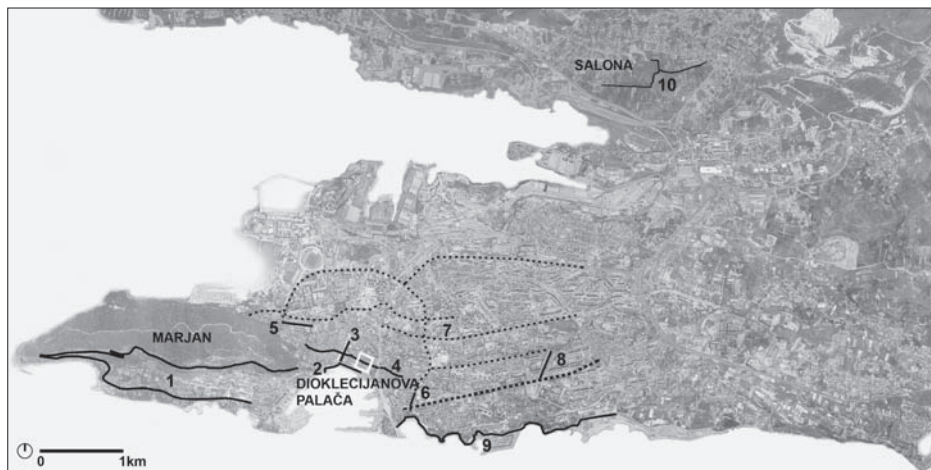

SL. 5. ANDREAS KIPAR: PLAN ZA MILANO „RAGGI VERDI”, 2009.

FIG. 5. ANDREAS KIPAR: PLAN FOR MILAN "RAGGI VERDI", 2009.

SL. 6. LINEARNA KRETANJA U SPLITU: 1 – LUNGOMARE NA POVIŠENOM; 2 – LUNGOMARE RIVA; 3 – MARMONTOVA ULICA; 4 – VELI VAROS-PROKURATIVE-PJACA-DIOKLECIJANOVA PALAČA-LUČAC; 5 – ŠETALIŠTE UZ GAJEVA ULICU; 6 – ŠETALIŠTE BAČVICE; 7 – DRVOREDI UZ GLAVNE ULICE GRADA; 8 – PJEŠAČKA DIJAGONALA SPLITA III; 9 – LUNGOMARE

FIG. 6. LINEAR MOTION IN THE CITY OF SPLIT: 1 – LUNGOMARE ON RAISED GROUND; 2 – LUNGOMARE-SEAFRONT; 3 – MARMONTOVA ST.; 4 – VELI VAROS-PROKURATIVE-PJACA-DIOCLETIAN'S PALACE-LUČAC; 5 – PROMENADE ALONG GAJEVA ST.; 6 – BAČVICE PROMENADE; 7 – TREE-LINED MAIN ROADS; 8 – PEDESTRIAN DIAGONAL OF SPLIT III; 9 – LUNGOMARE

tegijski od plana cjeline do plana dijelova kroz promišljene tipove urbanističko-arhitektonskih zahvata, Barcelona koristi, kao i dosada u svojoj povijesti, veliki događaj *Forum Barcelona 2004.* radi obnove dijela svoje obale preobrazbom u javne prostore¹⁹ (Sl. 4.).

– Sustavi perivoja – Poput ulica koje čine mrežu grada, sustavi perivoja čine sliku grada i ravnoteža su izgrađenome gradu. London je primjer u kojem možemo naći i sustav kontinuiranog slijeda gradskih perivoja/parkova koji se nizu od St. James's Parka preko Green Parka i Hyde Parka do Kensington Garden-sa, ali i sustav perivojnih trgova (*square*) koji nisu izravno međusobno povezani, ali glavnoj ulici Regent Street čine perivojnu gradsku paralelu do Regent's Parka. U Americi je Frederic Law Olmsted projektirao gradove kao što je Chicago, u kojima su sustavi perivoja davali prepoznatljivost i raznolikost.²⁰ Suvremeni pokušaji stvaranja perivojnih sustava iskusani su kroz projektiranje prstena oko Milana (Sl. 5.) i Pariza, te Teherana, i to s ciljem kontrole rasta gradova. Otvorene površine modernističkih gradova manje je sustavno rješenje, već se više radi o strukturiranju grada pomoću izgradnje i pripadajućega vanjskog/otvorenog prostora koji je perivojno/pejsažno ureden. Linearni perivoji uzimaju zamah unutar gradskih struktura kao rješenje za nedefinirane prostore grada nastale kao granican i uzak prostor, dugi prostorni obuhvati ili za preobrazbu nekadašnjih infrastrukturnih dijelova grada – po uzoru na bulevare kao perivojne elemente grada. Oni postaju time sustav 'krpanja grada' koji unosi gradski kontekst uredenoga javnog prostora u dio grada²¹ (Sl. 7.).

– Slijed perivojnih trgova – Bečki i zagrebački slijed perivoja, koji su perivojni trgovi s javnim zgradama zvani 'Ring' i 'Perivojna potkova', prototipovi su planiranja grada.²² Bečki *Ring* – koji je na perivojno-javni način odlučio

iskoristiti prazan prostor grada nastao rušenjem povijesnih gradskih zidina u 19. stoljeću – bio je model za mnoge gradove koji su se našli u sličnoj situaciji.²³ Zagreb je prvo ucrtao strukturu 'praznoga' (*void*) u donjogradsku strukturu, a potom je na tome mjestu došla i izgradnja.

• **Planiranje gradskih prostora kretanja u teorijama korištenja pejzaža** – *New Urbanism*, *Landscape Urbanism* i *Ecological Urbanism* – teorije su koje se razlikuju od tradicijskog urbanizma upravo u aspektu kretanja. Kretanje je u teorijama urbanizma puno širi pojam i primarno gleda aspekt hodanja, a manje je vezan za gradski promet koji je osnova tradicijskog urbanizma. Način promatranja prostora kretanja unutar ovih triju teorija jest različit. Načela *New Urbanisma* od 1970-ih godina zasnivaju se na dva pojma kretanja: pješaka dostupnost (*walkability*) i povezanost (*connectivity*). Dostupnost se odnosi na susjedstva i ulice koje su projektirane tako da su pješaku ugodne, pri čemu se jasno određuju načela pristupa, kao što su parkiranje s drvoredom, spore ulice ili ponekad i pješake ulice u susjedstvima, te dostupnost većine sadržaja naselja u radijusu od 10 minuta šetnje. Povezanost i međusobna isprepletenost mreže ulica mora omogućavati i jasno kretanje pješaka. Prije svega, važna je hijerarhija ulica – od užih gradskih ulica, preko bulevara do aleja. S druge strane, 1990-ih godina *Landscape Urbanism* promatra kretanje i *landscape* općenito kao infrastrukturu, a to u konačnici dovodi i do novije teorije okrenute k osjetljivosti prema okolišu – to je *Ecological Urbanism*. Manje je ideološki vođena ova teorija negoli tzv. *Green Urbanism* ili 'održivi urbanizam', a u velikoj je mjeri evolucija *Landscape Urbanisma* koja zagovara holistički pristup u planiranju gradova.²⁴

KRETANJE I POVEZIVANJE PROSTORA NA PRIMJERU SPLITA

MOVING AND LINKING SPACES IN THE CITY OF SPLIT

Za primjer istraživanja odabran je grad Split kao hrvatski mediteranski grad prepoznatljivih topografskih obilježja – s park-sumom na zapadnome rtu poluotoka i arheološkim parkom na sjeveroistočnome prilazu grada,

¹⁹ FIGUERAS, 2004: 6-13; MARTINEZ LAPENA, TORRES TUR: 14-17

²⁰ OBAD ŠČITAROCI, BOJANIĆ, 1996: 81

²¹ KULMAN, 2011: 70-81

²² OBAD ŠČITAROCI, BOJANIĆ, 1996: 81

²³ Preobrazbe gradova po uzoru na bečki "Ring": Köln, Nürnberg, Leipzig, Frankfurt, Kopenhagen. Split je također imao u planu V. Andrića perivojni prsten u nekadašnjem pojasu utvrđen iz 1847., ali prvi gradski perivoj – Marmontov perivoj – bio je jedini ostvaren. U 20. st. na tome mjestu

što je današnja suvremena periferija Splita i uže gravitacijsko područje grada. Na njegovu su primjeru pronađeni modeli prostora kretanja te su istražene mogućnosti njihova povezivanja.

• **Kontekst grada** – Klimatski, kulturološki i topografski Split je dio mediteranskog ambijenta. Mediteran je rijedak prostor na planetu s iznimnim obilježjima koja ga čine, prije svega, prostorom vizura i pogleda u prostoru šetnje tijekom cijele godine. Prostor sličan Mediteranu s karakteristikama mediteranske klime i bioma možemo pronaći na pet kontinenta na zapadnim obalama, a svaki je posevno odvojen od drugoga. Zbog te izolacijske osobine raspodjela na planetu to je posebno vrijedan prostor s iznimnom prirodom, često endemskih vrsta, vrlo ugodne klime pogodne posebice za turizam. U turizmu i privlačnosti ovoga podneblja općenito kriju se i mnoge opasnosti za prostor, a jedna je od njih pogodila i Split u 20. stoljeću kada se dogodila velika urbana ekspanzija, pri čemu je izgradnjom zauzet gotovo cijeli splitski poluotok. Do 20. stoljeća grad Split postupno se razvijao, pomalo izlazeći iz granica današnje jezgre – Dioklecijanove palače – bez većega širenja.

Dioklecijanova palača bila je začetak današnjega prostora grada Splita i do danas je ostala gradski centar i njegovo žarište. Međutim početke grada Splita nalazimo u antičkome gradu Saloni koje stanovnici u 7. stoljeću nastanjuju Palaču pri bijegu od naleta Avara. Još od antičkog razdoblja marjansko je područje bilo šumovito. Poslije je bio ogoljen, ali u 20. stoljeću nakon uspješnog pošumljavanja postaje, uz Dioklecijanovu palaču, simbolom Splita kao otok-brdo prirode u gradu, pravi rekreacijsko-odmorišni prostor grada.

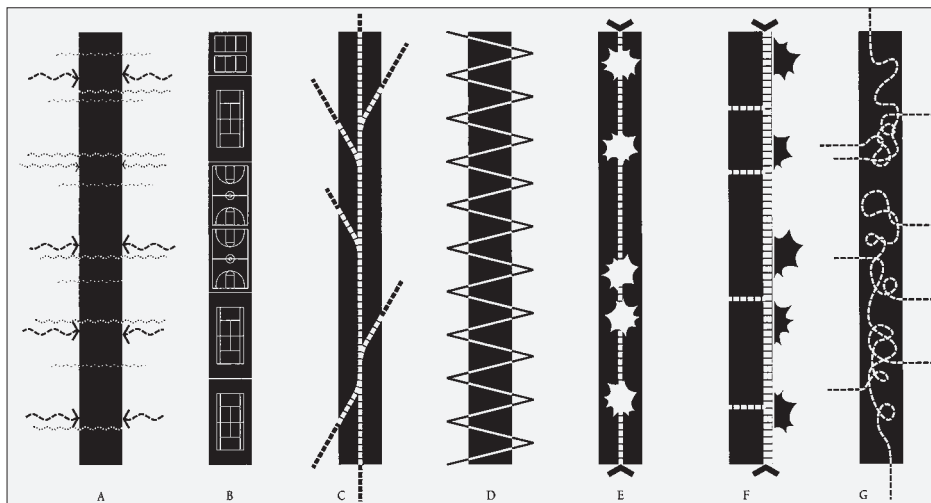
Stoga pod pojmom Splita podrazumijevamo sve prostore s kojima je Split povijesno povezan – preko izgrađenog splitskoga poluotoka, gdje je Dioklecijanova palača kao svjetski zaštićen spomenik kulture,²⁵ sve do marjanskog poluotoka koji sadrži otok prirode u gradu.

U daljnju analizu krenut će se kroz opisivanje modela prostora kretanja, uvijek promatrajući iste dijelove grada, a oni su: 1) marjanski poluotok; 2) društveno i povijesno središte grada, dio grada s Dioklecijanovom palačom kao

nastaje gradski trg Prokurativa, dok se Gradski perivoj seli na mjesto današnjega 'Dardina'. [GRGIĆ, 2005: 82]

²⁴ WALDHEIM, 2010: 20-24; MOSTAFAVI, 2010: 30-35; PALMBOOM, 2010: 43-49

²⁵ Dioklecijanova palača uvrštena je na UNESCO-ov popis svjetske baštine 1979. godine pa je tako ne samo izvanredan antički spomenik nego i nacionalno i svjetsko dobro. Zajedno s kasnijom srednjovjekovnom dogradnjom ona čini vrijednu arheološku i povijesno-umjetničku cjelinu. [http://onecroatia.info/turisticke_attrakcije/dioklecijanovapalaca-split/, 20.5.2012.]

SL 7. TIPOVI LINEARNIH PARKOVA PREMA KARLU KULLMANU: A – FILTER, B – PROGRAMSKI KANAL, C – KANAL, D – SAV, E – POZORNICA, F – PODNOŽJE, G – SIKARA
FIG. 7. TYPES OF LINEAR PARKS ACCORDING TO KARL KULLMAN: A – FILTER, B – PROGRAMMATIC CANAL, C – CANAL, D – SEAM, E – STAGE, F – BASE, G – UNDERWOOD

jezgom omeđenom Ulicom slobode na istoku; 3) stambena osnova grada sa sveučilišnim kampusom kao posebnim stanovanjem; 4) Salona i njezina okolica kao suvremena periferija Splita.

• **Identifikacija javnih gradskih i perivojnih prostora** – U svim dijelovima grada Splita utvrđeni su postojeći javni i perivojni prostori koje možemo smatrati prostorima kretanja i okupljanja. Oni su opisani kroz obilježja prostora i kretanja u njima, a potom je obrazložen odnos između prostora kretanja i prostora pogleda u pojedinomu gradskom dijelu.

– LINEARNO KRETANJE U SPLITU (Sl. 6.):

Marjan – Poluotokom Marjan prevladava park-suma koja je prostor kretanja, s velikom razlikom njegove sjeverne i južne strane. Sjeverna je strana brdo šetnica, a šetnice su u karakteru uskih, šumskih, planinarskih staza te s jednim asfaltiranim putom uz more. Dio obalne šetnice (lungo mare) u hladovini je sjevera i alepskoga bora, a neprekidno prati obris poluotoka. Na južnoj strani Marjana

SL 8. KRETANJE U PERIVOJIMA SPLITA: 1 – PARK-SUMA MARJAN; 2 – VILA DALMACIJA S OKOLICOM; 3 – MESTROVICEVA VILA I KASTELET; 4 – PERIVOJ SUSTIPAN I ZVONČAC; 5 – PERIVOJ EMANUELA VIDOVICA; 6 – STROSSMAYEROV PERIVOJ ('DARDIN'); 7 – HATZEOV PERIVOJ I PLAZA BAČVICE; 8 – GRIPE (OKOLICA TVRDAVE I REKREATIVNOG CENTRA); 9 – PERIVOJNI PROSTORI STAMBENIH NASELJA; 10 – ARHEOLOŠKI PARK SALONA; 11 – PERIVOJNI PROSTORI UZ RJEKU JADRO
FIG. 8. MOTION IN THE PARKS OF SPLIT: 1 – MARJAN WOOD-PARK; 2 – VILLA DALMACIJA WITH ITS SURROUNDINGS; 3 – VILLA MESTROVIC AND CASTLE; 4 – SUSTIPAN AND ZVONČAC PARKS; 5 – EMANUEL VIDOVIC PARK; 6 – STROSSMAYER PARK ('DARDIN'); 7 – HATZE PARK AND BAČVICE BEACH; 8 – GRIPE (THE SURROUNDING AREA OF THE CASTLE AND RECREATION CENTRE); 9 – PARKS IN HOUSING DEVELOPMENTS; 10 – ARCHAEOLOGICAL PARK OF SALONA; 11 – PARK AREAS ALONG THE JADRO RIVER

SL. 9. PROSTORI KRETANJA U SPLITU – WALKSPACE

FIG. 9. MOTION SPACES IN THE CITY OF SPLIT – WALKSPACE

lungo mare se udaljava od mora tlocrtno, ali i po nadmorskoj visini, te daje sasvim drukčiji doživljaj. Šetnica na hrpu Marjana sličnoga je panoramskog karaktera.²⁶

Centar – Okolica Dioklecijanove palače obiluje prostorima promenade i pješačkih ulica. Obalna gradska šetnica *Riva* glavna je osovina i prostor kretanja uz Palaču. Ona je dio lungo mare šetnje koja ovdje dobiva svoj reprezentativni izgled poput glavnoga trga, prostora okupljanja. Okomito na Rivu kao nastavak zapadnoga kraja nalazi se Marmontova ulica, druga po važnosti pješačka ulica grada. Iako je linearno kretanje unutar jezgre krivudavo i introvertirano, možemo razaznati glavno linearno kretanje u smjeru istok-zapad – od naselja Veli Varoš glavnom Kríževom ulicom preko prolaza kroz Prokurative do decumanusa Dioklecijanove palače i do ulice Radunica u naselju Lučac. Kao uređeni prostor ističe se još šetalište Bačvice te šetalište uz Gajevu ulicu, koji se spušta s Marjana i najavljuje karakter mreže gradskih ulica s drvoredima sto naglašavaju kretanja i čine ih ugodnima u mediteranskoj klimi.²⁷

Stambena naselja – Drvoredi prate sve glavne ulice u gradu. Tri glavne gradske prometnice – Poljička cesta, Vukovarska ulica i Ulica Domovinskog rata – uzdužne su ulice na poluotoku s nasadima košcela i česmina, koje na mjestima križanja i mogućih promjena smjera često otvaraju pogled na more, Salonu i Marjan.

Sjeverna obala nije prostor šetnje jer je zbog smještaja brodogradilišta većim dijelom nedostupna za javnost. Međutim južna se strana preko Rive i plaže Bačvice nastavlja dalje u stambena naselja Splita – sve do Stobreča, uz ritam izmjene plaža i marina. Ta raznolikost splitskoga obalnoga šetališnog poteza njegova je posebnost i kvaliteta. To južno šetalište još nije u potpunosti ostvareno, ali gradski projekti strateški rješavaju to područje pa je obalno šetalište urisano u urbanističkim/prostornim planovima Splita. Natjecajima za Split III revalorizirano je kretanje pješaka unutar zahtjevne topografije Splita. Ostvarena pješačka dijagonala Splita III, koja ide od Poljičke ceste do Ulice Matice hrvatske, gdje počinje južni dio Sveučilišnoga kampusa, važna je pješačka osovina grada.

Salona i okolica – Salona i okolica posjeduju brojne šetnice unutar arheološkog parka i perivojnog prostora uz rijeku Jadro. Jadranska magistrala ili državna cesta D8 dominira prostorom periferije Splita sve do Salone i ona je infrastrukturni element u prostoru gotovo bez prostora kretanja oko sebe.

– KRETANJE U PERIVOJIMA SPLITA²⁸ (Sl. 8.):

Marjan – Slobodno i svima dostupno kretanje sjevernom stranom Marjana (uske planinarske staze i one za trčanje) mijenja se u donekle usmjereno i ograničeno kretanje s južne strane poluotoka. Uz park-šumu Marjan prostorno-pejsažno obilježje poluotoka jesu još perivoji vila (Mestroviceva vila, Mestrovicев kastelet, vila Dalmacija) te perivoj Sustipan uz livadu Zvončac.

Centar – Vrijedan perivojni prostor središnjega dijela Splita jesu perivoj Emanuela Vidovića, Strossmayerov perivoj (popularno zvan „Dardin”), okolica tvrđave Gripe, Katalinica brig i plaža Bačvice. Za razliku od ostalih, perivoj Emanuela Vidovića ima jasnu geometrijsku organizaciju, a s Marjanom ima dijagonalnu vizualnu vezu preko prostora

SL. 10. SPLITSKE GRADSKJE CJELINE: 1 – REKREACIJSKA CJELINA POLJUDA S PERIVOJNIM PROSTOROM TURSKE KULE; 2 – CJELINA PERIVOJA E. VIDOVICA, STAROGA HAJDUKOVA IGRALIŠTA I ŠETALIŠTA UZ GAJEVU ULICU; 3 – RIVA-MARMONTOVA-‘DARDIN’ I DIOKLECIJANOVA PALAČA; 4 – PANORAMSKI PROSTOR OBALE; 5 – PJEŠAČKA DIJAGONALA SPLITA III I SVEUČILIŠNOG KAMPUSA

FIG. 10. URBAN ENTITIES OF SPLIT: 1 – RECREATION ENTITY OF POLJUD WITH THE PARK OF TURSKA KULA (TURKISH TOWER); 2 – THE ENTITY ENCOMPASSING E. VIDOVIC PARK, OLD HAJDUK FOOTBALL GROUND AND THE PROMENADE ALONG GAJEVA ST.; 3 – SEAFRONT-MARMONTOVA ST.-‘DARDIN’ AND DIOCLETIAN’S PALACE; 4 – PANORAMIC SEAFRONT; 5 – PEDESTRIAN DIAGONAL OF SPLIT III AND UNIVERSITY CAMPUS

²⁶ *** 2001, MATEKALO, 2002: 165-167

²⁷ KEČKEMET, 1999: 315-329

²⁸ OBAD ŠĆITAROCI, 2004; GRGIĆ 2005; MATEKALO, 2002: 161-167

²⁹ Sustipan – Zvončac – Arheološki park – Mestroviceva vila – plaža i uvala Ježinac 1 – Mestrovicев kastelet – vila Dalmacija – plaža Kasjuni

SL. 11. PROSTORI POGLEDA U SPLITU – WALKSCAPE
FIG. 11. SPACES PERCEIVED WHEN WALKING, SPLIT
– WALKSCAPE

Hajdukova igrališta na jugozapadu. Strossmayerov perivoj nastoji zadržati kružni element povijesne kompozicije u prirodnim krivuljama unutrašnjih staza, dok su povijesni prostori oko Gripa i Katalinica briga kombinacija različitih perivojnih ambijenata. Plaža Bačvice urbani je perivojni prostor s pozadinom visokih nasada Hatzeova perivoja i setališta Bačvica.

Stambena naselja – Izgradnja Splita II i Splita III kao svoj negativ posjeduje džepne perivoje prostori koji su zbog nekoristenja često pejzažne ‘praznine’, pa se i ne doživljavaju kao perivoji. U intenzivnoj su uporabi perivojni prostori u središnjim dijelovima stambenih naselja, oko skola i drugih društvenih namjena, uređena kao dječja igrališta i prostori okupljanja.

Salona i okolica – Na putu od Splita do Salone nailazimo na utilitarne vrtove i još pokoje preostale platenike, koji ne ističu blizinu prostora Salone ni Splita, usprkos tome što su to ulazni prostori za oba grada. Dioklecijanov akvedukt teško je dostupan i trenutno je samo građevina u prostoru koja se može vidjeti uz glavnu sjevernu prilaznu cestu Splita (D-8). Salona kao arheološki park s mjestimičnim slobodnim kretanjem unutar ostataka antičkoga grada ima glavno usmjereno kretanje po nekadašnjim zidinama, dakle kretanje oko parka.

– SPLITSKE GRADSKJE CJELINE (Sl. 10.) – Gradski prostori s javnim zgradama kao gradske cjeline i potezi gotovo da ne postoje u tkivu grada. Analizom prostora ipak je moguće otkriti neke manje gradske sustave prostora, kao i one koji bi mogli nastati u skorjoj budućnosti.

Marjan – Niz perivoja zgrada javne namjene, od Sustipana preko vile Dalmacije do plaže Kašuni,²⁹ čini perivojni potez južne strane poluotoka Marjan. Njihovim umrežavanjem i povezivanjem moguće je stvoriti kulturno-perivojnu promenu grada, pa i rutu tematskog karaktera. Rekreativna u gradu ima svoju cjelinu preko Poljuda i velikoga rekreativnog otvorenog prostora sjevera Splita gdje se park-šuma Marjan vizualno i rekreativskim karakterom spušta u grad.

Centar – Na sličan vizualni način Marjan prodiere u grad preko setališta-bulevara uz Gaje-

vu ulicu i Hajdukova starog plca i igrališta, sve do perivoja Emanuela Vidovića, a naspram ove vizualno-perivojne cjeline unutar središta grada postoji pješacka veza koju čini Marmontova ulica kao poveznica Rive i Trga Gaje Bulata.

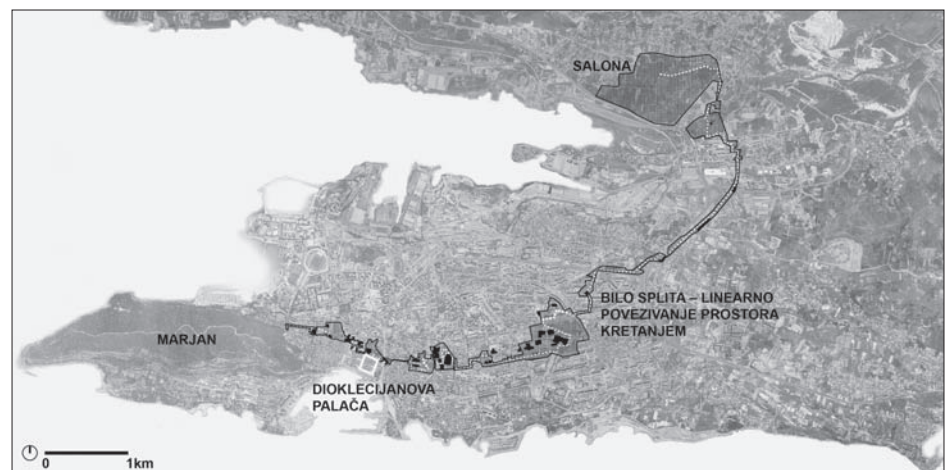
Stambena naselja – Duž prostora stambenih naselja istočnoga Splita stvara se panoramska cjelina splitske obale s nizom prostora plaža i rekreacije te marina i lučica. Unutrašnjost toga dijela grada čine zaokruženi izgrađeni sustavi postojećih naselja, ali pritom ne čine očekivane prepoznatljive cjeline grada. U tom se prostoru dijagonala Splita III ističe kao velik potencijal u daljnjem razvoju Sveučilišnoga kampusa.

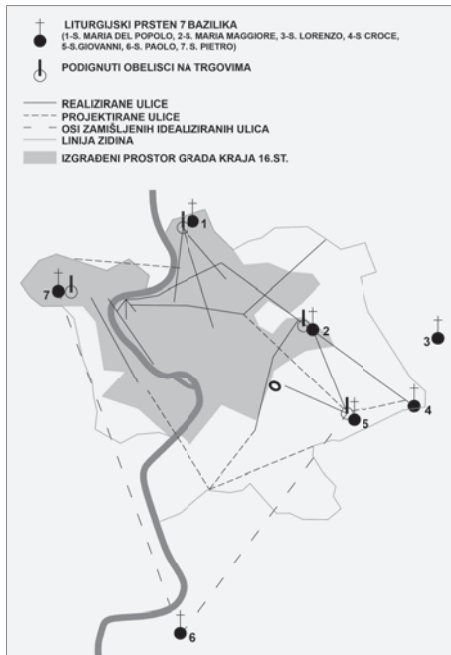
Salona i okolica – Sustav/mreža perivoja te arheoloških i povijesnih prostora djelomično je iskorišten, ali uglavnom nepoznat i nedovoljno vidljiv u prostoru. Potez uređenoga dijela Solina uz donji tok rijeke Jadro jedini je mogući prostor doživljen kao uređena perivojna cjelina. Salona, kao antički arheološki grad i park, usprkos velikoj površini još uvijek nije zadovoljavajuće prepoznata u percepciji gradskog prostora i krajolika.

– DIJELOVI SPLITA ODČITANI KROZ POJMOVJE WALKSPACE I WALKSCAPE (Sl. 9. i 11.):

U svim analiziranim gradskim cjelinama Splita prepoznaju se prostori kretanja (*walkspace*) i prostori koje vidimo/promatramo iz tih prostora kretanja (*walkscape*). Odnos između

SL. 12. LINEARNO POVEZIVANJE PROSTORA KRETANJEM NA PRIMJERU SPLITA
FIG. 12. LINEAR SPACES THROUGH MOTION IN THE CITY OF SPLIT

SL. 13. SHEMA URBANE OBNOVE RIMA ZA PAPE SIKSTA V.
FIG. 13. SCHEME OF ROME REDEVELOPMENT UNDER THE
POPE SIXTUS V.

tih dvaju pojmova određuje karakter gradske cjeline i ambijente u njemu. Marjanski poluotok zbroj je prostora kretanja i prostora vizura, različiti ambijenti ovisni su o topografiji koja daje raznolike *walkspace* i *walkscape* ambijente. Tako se u sumi, kao i u naseljima Veloga Varoša i Meja, gdje je kretanje nepravocrtno i s brojnim mogućnostima skretanja s glavnoga puta na sporedne, otvaraju pogledi na more, na grad i brda mjestimično i pojedinačno, poput točaka u prostranstvu šume. S druge strane, na hrptu Marjana i podno njega gotovo se linijski krećemo, uvijek popraćeni panoramskim pogledom prema jugu, odnosno prema moru i otocima.

Centar je grada, prije svega, prostor kretanja u proporciji pješćkih ulica setnica. Na pojedinim mjestima otvaraju se pogledi na more ili na vrh Marjana³⁰ što nam je, uz još neke vertikale grada (zvonik sv. Duje, hotel Marjan), orijentir u prostoru. Unutar sebe prostor središta grada također se prepoznaje kao *walkscape* jer Dioklecijanova palača i srednjovjekovni dio grada jesu povijesni ambijent sačuvan u životu i današnjega grada.

Stambena naselja smještena su na brežuljcima Splita. Zbog oblića terena to je prostor u kojem se pogledi neprekidno otvaraju i mijenjaju. Stoga ovaj prostor doživljavamo kao mnogo prostora *walkscapea*, a prostori kretanja svedeni su na određena područja unutar pojedinih stambenih grupacija naselja. Prometnice su tu dominantne, a ostala su kretanja manje izražena upravo zbog mjerila ulice i topografski razvedenog terena. Perivojna obilježja prostora mogu se prepoznati kroz odnos sjena drvoreda i džepnih perivoja, a to pridonosi ravnoteži mjerila prometa i čovjeka. Unutar stambenih naselja izdvaja se Sveučilišni kampus koji je u nastajanju. To je također prostor *walkscapea*, izrazito usmjeren prema moru, ali uz mjestimično otvaranje pogleda na kružnoj panorami od 360°. Kada se dovrši izgradnja, to će postati glavni prostor kretanja, a već je i sada znatno dinamičniji od stambenih naselja kojima je okružen. Osim Sveučilišnoga kampusa sličan je prostor Sportski centar Gripe, sklop koji stvara svoje vanjske prostore kretanja i usmjerava na prostore gledanja.

Salona je prostor kretanja koji je ujedno i prostor što ga promatramo, uz postojanje i kružnoga panoramskog pogleda na Split, okolicu i brda u pozadini, kao i cijeli ostatak Splitskog zaljeva s Kastelima i Trogrirom. Periferija Splita i Solina, koja je spoj Salone i grada Splita, nekonsolidirani je prostor, ali ujedno i pitanje budućnosti Splita jer poluotocni je grad ograničen u svojem širenju. Prostor je to što ga određuje državna prometnica koja je prilaz Splitu, a bez prostorno-urbanističke buduće vizije. Usporedna atrakcija prometnici jest Dioklecijanov akvedukt, koji u bilo

kojoj od vizija ne smije prestati biti povijesna i kulturna vrijednost prostora. Akvedukt tek treba učiniti prostorno-pejsažno atraktivnim artefaktom, dokazom duge prošlosti, kao poveznice dvaju gradova sudbinski upućenih na suživot gotovo dva tisućljeća.

MOGUĆNOST POVEZIVANJA SPLITSKIH PROSTORA KRETANJEM

POSSIBILITY OF LINKING SPACES THROUGH MOTION

'Everywhere is walking distance if you have the time'.

Steven Wright³¹

Povezivanje prostora kretanjem nije nova tema u urbanističkom i prostornom planiranju. Brojni su povijesni primjeri, među kojima je najpoznatiji Rim u doba pape Siksta V. (kraj 16. stoljeca). Njegova je zamisao bila obnoviti grad – urbanistički povezati grad i periferiju trasiranjem i izvedbom novih prometnica/ulica kojima se povezuje sedam rimskih crkava i kojima će se hodočasnici moći kretati obilazeći najvažnije prostore vječnoga grada. Pravocrtnim ulicama povezane su crkve i druge velike građevine iz antičke prošlosti (koloseum, terme i dr.), a na mjestima tadašnjih 'praznina', kasnijih trgova, postavljani su obelisci. Takvim prostornim vizionskim zamislima, potaknutim kretanjem pješaka/hodočasnika, kreirana je glavna mreža ulica i kretanja, a to je bilo presudno za buduću razvoj grada (Sl. 13.).

Kada bismo istraživane i opisane dijelove grada Splita (Marjan, centar, stambena naselja i Salonu s okolicom) promatrali kao linearni park i urbanistički prostorni niz, a ne kao međusobno neovisne dijelove grada, kako se oni danas doživljavaju i kakvi jesu – grad bi dobio novu prostornu i doživljajnu kvalitetu i prepoznatljivost. Tim linearnim parkom, koji bi se sagledavao kroz *walkspace* i *walkscape* – urbanistički, pejsažno i kulturološki povezale bi se dvije sudbinski vezane točke – Salona i Dioklecijanova palača, odnosno dva grada – Solin i Split. Prostori koji su izdvojeni kao javni prostori poluotoka i povezani motivom kretanja, nazvani u ovom istraživačkom projektu „Bilo Splita” (Sl. 12.), minimalnim zahvatima u prostoru mogu postati urbani kontekst za stvaranje slike grada 21. stoljeca. Prostori kretanja, kao i prostori gledanja Marjana i Salone, daju

³⁰ Prostor Prokurativa i ulica uže gradske jezgre: Mar-montova, Matosićeva, Hrvojeva i Stari Pazar jesu prostori na kojima se otvaraju pogledi prema moru. Tamo gdje se otvaraju veći prostori praznine grada, kao što je staro Hajdukovo igralište i Pazar, te na mjestima gdje se topografski uzdizemo, kao što je prostor oko tvrđave Gripe i Ulica kralja Zvonimira – usmjeruje se pogled prema Marjanu.

³¹ ZAIDEL, 2010: 69

prirodnu i kulturnu osnovu za taj koncept, kao što su to na primjeru Rima bile postojeće crkve.

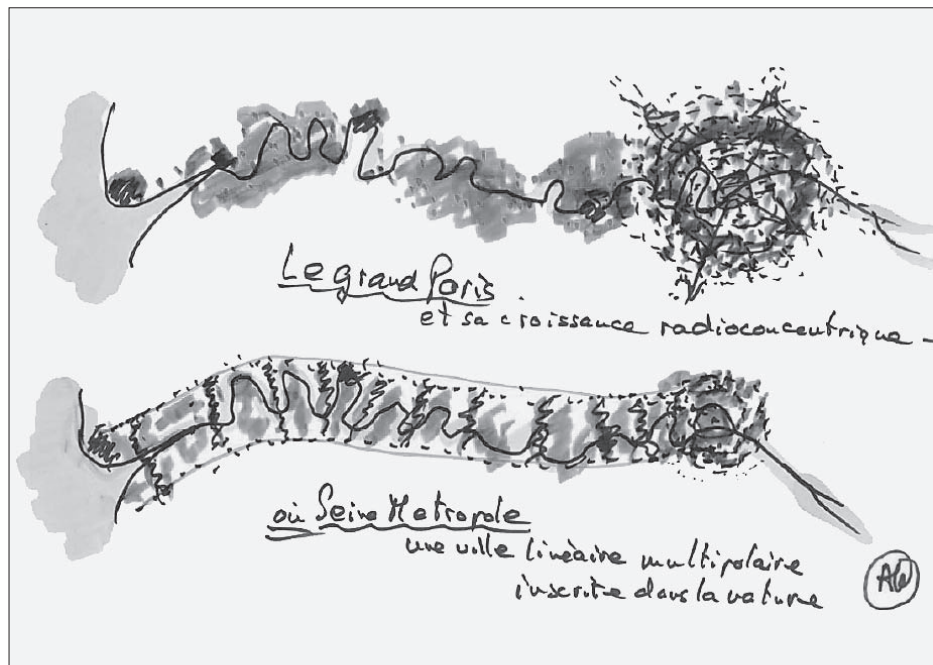
Središte grada otkriva povijesnu dimenziju, a na razmeci najstarije jezgre poluotoka – južne obale i novijega dijela grada sjeverne obale već su stvoreni javni prostori kretanja i okupljanja. Kretanja koja na sebe vežu Dioklecijanovu palaču u poprečnom smjeru preko ‘Dardina’ jasno su definirana u smjeru poluotočnog pružanja grada od Veloga Varoša Gajevom ulicom do tvrđave Gripe Ulicom glagoljaša, te su potrebni minimalni zahvati poput ambijentalnog osvjetljavanja perivojnog i kulturnog naslijeđa jer bi to bilo dovoljno za povezivanje prostora unutar te cjeline.

Gripe (tvrđava i centar) cjelina su za sebe, koje je obilježje spoj povijesnoga i suvremenoga grada uz vizualnu poveznicu s gradom i okolicom. Osim toga povezani su pješackim mostom preko kružne prometnice Ulice slobode, a velika promjena mjerila označava i promjenu u načinu korištenja prostora. Njihovo aktiviranje ovisi i o povezivanju na poprečnoj razini s Omladinskim centrom sjeverno od centra Gripe.

Stambena naselja s džepnim perivojima podijeljena su Sveučilišnim kampusom u dva dijela grada. U oba ta dijela ozivljavanje svih perivojnih prostora grada ostvarivo je uz minimalne zahvate perivojnog uređenja s elementima kao što su sjene i ‘meka’ procelja stalnih ili privremenih građevina (paviljona, nadstresnica i elemenata sjedenja u prostorima čekanja). Sveučilišni kampus u nastajanju nadovezuje se na prostornu dijagonalu Splita III i postojećim pješackim mostom te se time dodatno naglašava usmjerenje prema suvremenoj periferiji grada Splita.

Periferija je prostor koji trenutačno nije prostor kretanja i jedina je zapreka u povezivanju Marjana i Salone gradskim prostorima kretanja. Stvaranjem prostora kretanja duž te periferije, uz povezivanje Marjana i Salone, a time i Dioklecijanove palače, dobiva se osnova za nastavak grada – kvaliteta u gradu koja može podržati potrebe 21. stoljeća, uz zadržavanje ljudskog mjerila prostora te afirmacije povijesne vrijednosti prostora akvedukta. Stoga periferija perivojnim/pejsažnim uređenjem može postati dio prostora kretanja grada (*‘landscape grada’*), ali u skladu s mjerilom zahvata uređenjem u linearni park akvedukta. Gradski *landscape* sve se više uvodi kao planerski sustav u planiranju regija i gradova, a primjer je tomu rad *Seine Metropole* autora Grumbach&Associés, projekt za *Grand Paris*, koji povezuje grad duž rijeke Seine sve do Atlantskog oceana (Sl. 14.).

Dolazak do Salone preko akvedukta, spajajući tako Salonu s Dioklecijanovom palačom i povijesnim ostacima bastiona i tvrđave Gripe,

doprinos je vrijednosti Dioklecijanove palače kao svjetski zaštićenom kulturnom naslijeđu. U suvremenom planiranju i promišljanju grada linearno povezivanje važnih prirodnih i graditeljskih cjelina dio je općeg promišljanja o *Landscapeu*.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Radom je hodanje sagledano kao kretanje u prostoru, a time stvaranje i percipiranje prostora. Početak 21. stoljeća posebno je aktualizirao diskurs o hodanju i prostorima kretanja jer je mjerilo čovjeka ugroženo u velikim gradovima, posebice otkad više od 50% stanovništva živi u gradovima, a taj broj i nadalje raste.

Mediteran je prostor ugodne klime i gradova povezanih s prirodnim ambijentima, gdje se prostori kretanja ostvaruju kroz prostore vizura i panorama. Na primjeru Splita, koji je moguće promatrati u kontekstu drugih povijesnih (Rim) i suvremenih prostornih koncepata (Pariz, Milano) temeljenih na kretanju, pokazane su mogućnosti uobličenja i kreiranja prostora kretanja u Splitu. Takva prostorno-urbanistička strategija donijela bi nove mogućnosti za svekoliki razvoj grada, a one se mogu svesti na tri najvažnije: 1) stvaranje urbanoga konteksta 21. stoljeća, 2) ekološko, održivo planiranje grada uz veliku mjeru zaštite prostora i 3) povezivanje javnih prostora grada kretanjem na obostranu korist dijelova koji se povezuju (Marjan i Salone, Dioklecijanova palača i Salona, centar i periferija).

SL. 14. GRAND PARIS, PROJEKT SEINE METROPOLE AUTORA GRUMBACH&ASSOCIÉS
FIG. 14. GRAND PARIS, SEINE METROPOLE, AUTHOR GRUMBACH&ASSOCIÉS

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BURGER, J. E. (2003.), *City and Countryside Connected: Space for the Walker*, Walk21, Portland
2. CARERI, F. (2007.), *Walkscape – walking as an aesthetic practice*, „GG” – Land&Scape Series, 1 (5), Barcelona
3. DE CERTEAU, M. (1980.), *L'invention du quotidien – Arts de faire*, Gallimard, Paris
4. DE CERTEAU, M. (2002.), *Invencija svakodnevice*, Naklada MD, Zagreb
5. DIAZ, L. (2004.), *Neither here nor there: walking in forgotten territories*, Walk21, Copenhagen
6. DUGGAN, L. (2006.), *London: humanised streets – the context for successful place making*, Walk21, Melbourne
7. FIGUREAS, B. (2004.), *Das Forum der Kulturen – Barcelona 2004*, „Topos 48”: 6-13, Callwey, München
8. GEHL, J. (2001.), *Liveable cities – Walking: a mode of transport but much more*, Royal Danish Academy of Fine Arts, London
9. GRGIĆ, A. (2005.), *Vrtovi i perivoji Splita – Nastajanje i razvoj perivojne arhitekture grada*, „Prostor”, 13 (1): 79-91, Zagreb
10. KALIN, J. (2009.), *Toward a Rhetoric of Hybrid-Space Walking*, Proceedings of the Media Ecology Association, 10: 49-64, North Carolina State University
11. KECKEMET, D. (1999.), *Bulatova, Marmontova, Riva, Gradski park. Četiri splitske urbanističke nedoumice*, „Kulturna baština”, 21/30: 315-329, Split
12. KIPAR, A.; PAGLIARO, V. (2011.), *Green Rays in Milan*, „Topos 77”: 50-54, Callwey, München
13. KULLMAN, K. (2011.), *Thin parks / thick edges: towards a linear park typology for (post)infrastructural sites*, „JoLA”, 4: 70-81, ECLAS, Wageningen
14. LAMÍQUIZ DAUDÉN, F. J.; TIRA, M. (2010.), *Walking and urban planning*, Walk21, Hag
15. LÓPEZ, S. (2008.), *Building Bridges*, Walk21, Barcelona
16. MARTINCIGH, L. (2010.), *From the past for the future: visions and interventions*, Walk21, Hag
17. MARTÍNEZ LAPENA, J. A.; TORRES TUR, E. (2004.), *Explanada del Forum*, „Topos 48”: 14-17, Callwey, München
18. MATEKALO DRAGANOVIĆ, J. (2002.), *Gradska šetališta Hrvatske, kultura šetanja*, Školska knjiga, Zagreb
19. MILLONIG, A.; SCHECHTNER, K. (2006.), *City tourism – pedestrian orientation behavior*, Walk21, Melbourne
20. MOSTAFAVI, M. (2010.), *Why Ecological Urbanism? Why now?*, „Topos 71”: 30-35, Callwey, München
21. MUTNJAKOVIĆ, A. (2010.), *Arhitektonika pape Sixta V.*, Art Studio Azinović, Zagreb
22. NEAULT, S. (2010.), *On walking*, a thesis for the degree of Master of Architecture, University of Waterloo [http://uwspace.uwaterloo.ca/bitstream/10012/5644/1/Neault_Sarah.pdf; 20.5.2012.]
23. OBAD ŠĆITAROCI, M.; BOJANIĆ, B. (1996.), *Parkovna arhitektura kao element slike grada*, „Prostor”, 4 (1): 79-94, Zagreb
24. OBAD ŠĆITAROCI, M.; BOJANIĆ, B. (2004.), *Gradski perivoji Hrvatske*, Šćitaroci, Zagreb
25. PALMBOOM, F. (2010.), *Landscape Urbanism: Conflation or Coalition?*, „Topos 71”: 43-49, Callwey, München
26. SEPE, M. (2009.), *Place Maker Method: Planning 'Walkability' by Mapping Place Identity*, „Journal of Urban Design”, 14 (4): 463-487, Napoli
27. SOLNIT, R. (2001.), *Wanderlust – a history of walking*, Penguin Group, Hammondsworth
28. THORNTON, S. (1971.), *Laban's Theory of Movement, a new Perspective*, Plays, Boston
29. TSCHUMI, B. (2004.), *Arhitektura i disjunkcija*, AGM, Zagreb
30. WALDHEIM, C. (2010.), *On Landscape, Ecology and other Modifiers to Urbanism*, „Topos 71”: 20-24, Callwey, München
31. WALSH, K. (2005.), *Manager City Design and Place Making, maribymong City Council: (re)Presenting Suburbia: image and identity at the city's edge*, Walk21, Zürich
32. ZEIDEL, D. (2010.), *Measuring child pedestrian exposure: A tool for counting children on streets*, „PQN Final Report – Part B4: Documentation – Measuring Walking”: 69-75, WALK21, Cheltenham
33. *** (2001.), *Marjane, naš Marjane*, Marjan – Društvo za zaštitu i unaprjeđenje Marjana, Split
34. *** (2005.), *Manifesto for a New Walking Culture: 'dealing with the city'*, Walk21, Zürich

IZVORI

SOURCES

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. www.legrandparis.culture.gouv.fr/documents/GRUMBACH_Livret_chantier_2.pdf [20.5.2012.]
2. http://thenoisyattic.files.wordpress.com/2010/10/etienne-jules_marey_locomotion-vers-18702.jpg [20.5.2012.]
3. http://onecroatia.info/turisticke_atrakcije/dio-klecijanova-palaca-split/ [20.5.2012.]
4. http://www.walk21.com/conferences/default.asp [20.5.2012.]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1. T. Marić, 2011.
- Sl. 2. Étienne-Jules Marey, *Le Mouvement*, 1894. [http://thenoisyattic.files.wordpress.com/2010/10/etienne-jules_marey_locomotion-vers-18702.jpg /20.5.2012./]
- Sl. 3. CARERI, 2007: 43
- Sl. 4. FIGUREAS, 2004: 15
- Sl. 5. KIPAR, PAGLIARO, 2011: 51
- Sl. 6. T. Marić, 2012.
- Sl. 7. KULLMAN, 2011: 79
- Sl. 8. T. Marić, 2012.
- Sl. 9. Foto: T. Marić, 2011.
- Sl. 10. T. Marić, 2012.
- Sl. 11. Foto: T. Marić, 2011.
- Sl. 12. T. Marić, 2012.
- Sl. 13. Shema: T. Marić, 2012. prema: MUTNJAKOVIĆ, 2010: 98, 137
- Sl. 14. www.legrandparis.culture.gouv.fr/documents/GRUMBACH_Livret_chantier_2.pdf [20.5.2012.]

SAŽETAK

SUMMARY

WALKSPACE

LINEAR SPACE – MOTION IN THE CITY OF SPLIT

This paper is a research into urban walk spaces such as avenues and squares, public parks and promenades including contemporary public spaces that build up the city. Such spaces are experienced mainly when walking around the city and are used for public gatherings, walking, strolling, and outdoor activities. The basic concepts dealt with in this paper are: 1) walking, 2) strolling for the sake of recreation and leisure (but also learning, researching, and creating), 3) walkability; 4) walkspace – space we walk through, 5) walkscape – spaces we see when walking around.

At the beginning of the 21st century (the age of digitalization following the 20th century, the age of cars and computer technology) walking has become a central topic. The book written by Francesco Carera *Walkscapes, Walking as an Aesthetic Practice* stands out among numerous publications dealing with this issue. Its topic covers walking and wandering within the context of the history of architecture up to the 20th century. Further proof of the importance of this topic is the international conference held annually for the last 12 years – forum WALK21.

This paper has two main parts. The first part describes three urban models (the street, the park and the urban entity) and offers illustrative examples and types of these public spaces. The second part of the paper takes the city of Split as an illustrative example to show the ways of interpreting a city through these three models and at the same time examines the possibility of linking public spaces through motion.

The street model embraces all types of city streets such as promenades and the seafront walkways, city avenues and boulevards as city arteries. The park model embodies diverse types of walking around. Motion through a park highlights its organization and composition as well as an underlying psychological effect. In zen gardens one moves along its edges to look at the garden; the Chinese parks leave an impression of confusion and motion through them in "zig-zag" fashion. Renaissance and Baroque French parks have clearly defined motion axes whereas in landscape Romantic parks, moving around seems more like wandering. The

third model is a system of spaces for moving in a city made up of public spaces which give a city its typical identity. Depending on the types of public spaces the paper describes three systems: the *waterfront* – panoramic areas along the seafront, a system of parks and a sequence of park squares. Modern attempts at creating park systems in the form of rings that would limit the urban growth can be seen around Milan, Paris and Teheran. The Viennese "Ring" and the Zagreb "Green Belt" show a sequence of park squares. The former was laid out on a vacant lot after the city walls had been demolished in the 19th century whereas the latter was created as a result of a void in the block structure of central Zagreb followed by later construction.

Split is a peninsular Mediterranean city on the eastern Adriatic coast. It is widely known for its Diocletian's palace that was in 1979 included on the UNESCO World Heritage List. The town originated in the ancient town of Salona whose inhabitants fled in the 7th century from the Avar invasion and sheltered in the former residence of Diocletian, the ancient Roman emperor. The gradual development of the town until the 20th century was followed by a rapid urban expansion in the 20th century when the entire peninsula was built up with the exception of the western wooded part called Marjan. Since ancient times it has always been a wooded area. After a period of its deforestation, it underwent a process of successful reforestation in the 20th century and has become, along with the Diocletian's palace, one of the landmarks of Split. The analysis of space models for moving around the city are based on the four urban areas: 1) the Marjan peninsula, 2) the historic and social nucleus with Diocletian's palace, 3) residential areas with a university campus; 4) Salona and its surroundings as the contemporary periphery of Split. The models are illustrated with three maps whereas the parts of the city are additionally described using the concepts of *walkspace* and *walkscape*. Thus the Marjan peninsula is made up of walk spaces (in the woods and along the shore) and occasional spaces with panoramic views partly from the woods but mainly from the south side of the peninsula which gives a panoramic view of the sea and the islands. The city

center is primarily a walk space characterized by pedestrian streets and walkways. Some sites enjoy views of the sea or the top of Marjan and thus represent some of the key landmarks of the city. Housing developments are situated on the hills surrounding the city. Due to the terrain configuration, views in these areas are constantly changing. Therefore these areas can be considered as spaces of the *walkscape* concept. Motion spaces are limited to some areas within particular housing developments. Within them there is still unfinished students' campus and Gripe sports center Salona is an archaeological park. It is thus both the space one moves through and the space one perceives while moving. Salona gives a panoramic view of Split, its surroundings and the hilly hinterland. The periphery of Split and Solin which is at the same time the linking area between the city of Split and Salona, is quite unregulated but it is also a key of the future development of Split since the expansion of this peninsular city is rather limited. Therefore this research suggests a linear park of the aqueduct as the basis for future planning. The park is a part of the concept of linking the public spaces in the central city area connecting Marjan – Diocletian's palace – fortress and Gripe center – university campus – aqueduct park – Salona.

Linking spaces through motion is not a new urban planning topic. Historically there was an interesting idea of linking the city of Rome with its periphery in the period of Pope Sixtus V (late 16th century). Park linking through the city landscape is a modern tendency in urban planning. The project *Seine Metropole* developed by the authors Grumbach&Associés attempts to link the city with its periphery along the Seine river up to the Atlantic coast in a linear way. The strategy of linking spaces through motion would provide new opportunities for a major city development that can be summed up in three points: 1) creating an urban context for the 21st century, 2) ecological, sustainable city planning with effective measures of space protection and 3) linking public city spaces by motion that would be of great benefit to the connected areas (Marjan and Salona, Diocletian's palace and Salona, center and its periphery).

TAMARA MARIĆ
BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

TAMARA MARIĆ, mag.ing.arh., znanstvena je novakinja na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, koautorica dvaju znanstvenih članaka, a sudjelovala je na međunarodnom simpoziju u Barceloni i u radu na projektima Sekcije mladih DAZ-a.

DR.sc. BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, dipl.ing.arh., docentica je na Katedri za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu. Autorica/koautorica je 8 knjiga, brojnih znanstvenih članaka, priopćenja na međunarodnim skupovima, studija, urbanističkih/prostornih planova i projekata pejzažne arhitekture. [www.scitaroci.hr]

TAMARA MARIĆ, mag.ing.arch., junior researcher at the Faculty of Architecture of the University of Zagreb, co-author of two scientific papers, participated in the international conference in Barcelona and the projects of the Junior Section (Association of Zagreb Architects).

BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠĆITAROCI, Ph.D., Dipl.Eng. Arch., Assistant Professor in the Department of Urban Planning, Physical Planning and Landscape Architecture. She is author/co-author of 8 books and numerous scientific papers, conference proceedings, studies, urban and physical plans and landscape architecture projects. [www.scitaroci.hr]

